

Pen klaar? Noteren maar! Het nut van aantekeningen maken tijdens het lezen

januari 2021

Het maken van aantekeningen is voor veel leerlingen geen gemakkelijke klus. Vaak worstelen zij met de manier waarop ze dat moeten aanpakken. Ze weten niet wat ze op moeten schrijven, markeren bijna de hele tekst, of halen bijzaken in plaats van hoofdzaken uit een alinea. In deze Nota Bene beschrijven we hoe leerlingen kunnen profiteren van het maken van aantekeningen tijdens het lezen van een tekst.

Het nut van aantekeningen

Bij begrijpend lezen is het van belang dat leerlingen hun eigen leesproces kunnen aansturen. Executieve functies spelen hierbij een belangrijke rol (Butterfuss & Kendeou, 2018).

Executieve functies en aantekeningen maken

Executieve functies controleren en sturen handelingen en gedrag, zoals het plannen en uitvoeren van taken, of het reguleren van emoties (Stichting Leerplan Ontwikkeling, 2019). Dawson & Gaure, 2009 onderscheiden elf executieve functies en twee daarvan hebben betrekking op het maken van aantekeningen, namelijk het werkgeheugen en volgehouden aandacht.

- Executieve functie: het werkgeheugen
'Het vermogen om informatie in het geheugen vast te houden tijdens de uitvoering van complexe taken.'
- Executieve functie: volgehouden aandacht
'Het vermogen om de aandacht erbij te houden, ondanks afleidingen, vermoeidheid of verveling.'

Het maken van aantekeningen zorgt ervoor dat leerlingen deze vaardigheden oefenen en leren om ze beter toe te passen. Het werkgeheugen wordt goed benut door tijdens het lezen te bepalen wat voor nu en wat voor later relevant is. De kern van de tekst wordt eruit gefilterd, waardoor het werkgeheugen niet overbelast raakt. Daarnaast wordt het lezen afgewisseld met het maken van aantekeningen. Dit zorgt ervoor dat leerlingen actief met de tekst bezig zijn en hun aandacht bij de taak kunnen houden (Dawson & Guare, 2019).

Wat zijn goede aantekeningen?

Het maken van aantekeningen draagt dus bij aan het beter benutten van executieve functies, en komt daardoor ten goede aan het leesproces. Maar, wat zijn goede aantekeningen? Onderzoek naar effectief aantekeningen maken voor scholieren en studenten is gedaan door Dunlosky et al. (2013). De volgende vier technieken blijken op hun eigen manier een bijdrage te leveren aan het begrijpend leesproces.

Uitvoerig bevragen

Uitvoerig bevragen, in het Engels: *elaborative interrogation*, houdt in dat leerlingen waarom-vragen stellen tijdens het lezen van een tekst en deze opschrijven (bijvoorbeeld 'Waarom is dit het geval?'). Deze techniek werkt voor het onthouden van tekstinhoud. Voor het eventueel beantwoorden van waarom-vragen is wel enige voorkennis over het onderwerp nodig. Ook

moeten leerlingen niet te veel of te weinig vragen stellen. Als richtlijn zijn één of twee waarom-vragen per alinea voldoende.

Zelf uitleg geven

Het zelf geven van uitleg wordt in het artikel van Dunlosky et al. (2013) *self-explanation* genoemd. Deze techniek is breder dan alleen waarom-vragen en laat positieve effecten zien bij tekstbegrip. De kern bij zelf uitleg geven is het verklaren van de tekst (bijvoorbeeld 'Hoe is dit zo gekomen?'). Ook bij deze techniek worden vragen opgeschreven die tijdens het lezen van de tekst opkomen. Deze vragen kunnen later gebruikt worden bij toepassingsvragen.

Samenvatten

Samenvatten helpt bij het identificeren en organiseren van de belangrijkste begrippen binnen een tekst. Leerlingen staan hierdoor bewust stil bij de kerninformatie van de tekst. Door tussentijds kleine stukjes tekst samen te vatten wordt duidelijk wat leerlingen wel en niet begrepen te hebben. Samenvatten is met name een effectieve techniek voor leerlingen die al getraind zijn in het samenvatten (Dunlosky et al., 2013). Veel leerlingen zullen echter intensieve oefening nodig hebben.

Een stappenplan kan leerlingen helpen bij het samenvatten en daardoor het leesbegrip verbeteren. Brown & Day (1983) noemen zes basisstappen:

1. Verwijder onbelangrijke informatie
2. Verwijder overbodige informatie (zoals voorbeelden)
3. Vervang de overkoepelende termen door lijsten
4. Vervang de overkoepelende termen door reeksen van gebeurtenissen
5. Selecteer een kernzin
6. Bedenk een kernzin (als de tekst er geen bevat)

Met andere woorden: verwijder onnodige informatie, verzamel ideeën die bij elkaar passen in groepen en stel vervolgens een kernzin samen die de belangrijke overgebleven ideeën beschrijft (Shanahan, 2019). Het kan helpen om leerlingen zichzelf vragen te laten stellen, zoals: Wat is hier de belangrijkste informatie? Wat is onbelangrijk en kan worden verwijderd? Hoe zou ik het kunnen herformuleren? (Malone & Mastropieri, 1992).

Onderstrepen en markeren van kernwoorden

Hoewel er weinig tot geen bewijs is dat het markeren van kernwoorden direct invloed heeft op leerprestaties, is het wel goed voor het verhogen van de leesmotivatie. Leerlingen worden enthousiast van het onderstrepen en markeren van woorden en het helpt hen gefocust te blijven op de tekst. De valkuil bij markeren is dat het snel ineffectief wordt ingezet, waardoor de les zijn doel voorbij schiet. Leerlingen hebben dus begeleiding nodig bij deze techniek. Wanneer het markeren gebruikt wordt zorg dan dat:

Voorbeeld van hoe het níét moet.

- Leerlingen weten dat zij alleen kernwoorden moeten onderstrepen.
- Leerlingen feedback krijgen op hun onderstreepte woorden. Zijn dit kernwoorden en waarom?

- De kernwoorden in eerste instantie met potlood worden onderstreept, zodat leerlingen na overleg in een groepje de te veel onderstreepte woorden en zinnen kunnen weggummen. Zo kan alleen het eindresultaat met kleur gemarkeerd worden.
- Liever te weinig dan te veel woorden onderstreept worden. Geef bijvoorbeeld een limiet aan het aantal onderstreepte woorden per alinea.

Aantekeningen bij Nieuwsbegrip

Ook bij Nieuwsbegrip wordt van leerlingen verwacht dat zij aantekeningen maken. In Nieuwsbegrip Nieuwe Stijl komen bovenstaande drie technieken terug doordat leerlingen eigen vragen bij de tekst formuleren, onbekende woorden omcirkelen en belangrijke informatie onderstrepen. Dit draagt bij aan het actief leesproces. Door de Nieuwsbegripte tekst te printen op A3-papier hebben leerlingen meer ruimte voor het opschrijven van hun aantekeningen. Nieuwsbegrip biedt hiervoor sinds enige tijd een A3-template aan.

De basislessen van Nieuwsbegrip bevatten meestal een sleutelschema en regelmatig een schrijfofdracht. Beide lenen zich voor het toepassen van de gemaakte aantekeningen. Vooral de sleutelschema's, zoals een venndiagram of mindmap, zijn een visuele manier om de aantekeningen overzichtelijk in kaart te brengen. Dit draagt bij aan een beter mentaal plaatje van de tekst.

Tot slot

Aantekeningen maken bij een tekst is voor veel leerlingen nog lastig. Desondanks kan het maken van aantekeningen zorgen voor het beter benutten van executieve functies. Deze functies zijn nodig om goed te kunnen begrijpend lezen. Leerlingen kunnen begeleid worden door instructie te krijgen over wat goede aantekeningen zijn. Zorg dat ze een richtlijn hebben voor het stellen van vragen, het samenvatten en het markeren van woorden. Feedback op hun aantekeningen zorgt dat leerlingen nog beter worden. Ook Nieuwsbegrip leent zich voor het oefenen met aantekeningen maken. Dus, pen klaar? Noteren maar!

Hulp nodig?

Nieuwsbegrip biedt trainingen bij alle aspecten en onderdelen van begrijpend lezen, ook als het gaat om het proces van actief lezen, of bijvoorbeeld onderwerpen als differentiatie en de inzet van toetsen. Kijk op onze [website](#) voor meer informatie, of maak via het [contactformulier](#) een belafsprake met een van onze begrijpend leesadviseurs. We vertellen graag over onze aanpak!

Geen Nota Bene missen?

Via de Nieuwsbegrip Nieuwsbrief houden we je op de hoogte van nieuws over Nieuwsbegrip en begrijpend lezen, en geven we je tips en trucs. [Geef je op voor de nieuwsbrief!](#)

Bronnen

Brown, A. L., & Day, J. D. (1983). Macrorules for summarizing texts: the development of expertise. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 22(1), 1-14. [https://doi.org/10.1016/s0022-5371\(83\)80002-4](https://doi.org/10.1016/s0022-5371(83)80002-4)

Bureau Wolters. (z.d.). *Versterken van executieve functies*. Geraadpleegd op 16 maart 2020, van https://www.bureau-wolters.nl/userfiles/bureau-wolters.nl/pdf/Versterken_van_executieve_functies.pdf

Butterfuss, R., & Kendeou, P. (2018). The role of executive functions in reading comprehension. *Educational Psychology Review*, 30, 801-826. <https://doi:10.1007/s10648-017-9422-6>

Dawson, P., & Guare, R. (2009). *Slim maar... Help kinderen hun talenten benutten door hun executieve functies te versterken*. Hogrefe Uitgevers Bv.

Dawson, P., & Guare, R. (2019). *Executieve functies bij kinderen en adolescenten: Een praktische gids voor diagnostiek en interventie*. Hogrefe Uitgevers Bv.

Dunlosky, J., Rawson, K. A., Marsh, E. J., Nathan, M. J., & Willingham, D. T. (2013). Improving students' learning with effective learning techniques: Promising directions from cognitive and educational psychology. *Psychological Science in the Public Interest*, 14, 4–58. <https://doi.org/10.1177/1529100612453266>

Malone, L. D., & Mastropieri, M. A. (1992). Reading Comprehension Instruction: Summarization and Self-Monitoring Training for Students with Learning Disabilities. *Exceptional Children*, 58(3), 270–279. <https://doi.org/10.1177/001440299105800309>

Shanahan, T. (2019, 13 juli). *How to Teach Summarizing, Part I*. Shanahan on Literacy. <https://www.shanahanonliteracy.com/blog/how-to-teach-summarizing-part-i>

Stichting Leerplan Ontwikkeling. (2019). *Executieve functies*. Geraadpleegd op 16 maart 2020, van <https://slo.nl/thema/meer/jonge-kind/executieve-functies/>

Tekst: Isabelle Louis, met een bijdrage van Ilse van Breukelen, beiden stagiaires ontwikkelaar Nieuwsbegrip.